

zad első feléből. A XV. század folyamán Itáliában keletkezett könyvtárak közül felemlítjük még *Piacentino* bibornok teológiai könyvtárát, Battista *Panetti* 700-nál több kötetből álló ferrarai gyűjteményét, melyet a szent Pálról nevezett karmelita kolostorra hagyott, Lodovico *Garsi* és Niccolò *Abergati* bibornokét Bolognában, a *Trivulzio* család bibliotékáját Milanóban s Ippolita *Sforza* hercegnő válogatott kódex-gyűjteményét. Rómában a *Della Rovere* család s főként a veronai származású Agostino *Maffei*, Toscanában *Zomino* és Mattia *Lupi*, s Firenzében Bartolomeo *Lapacci*, Guglielmo *Becchi*, Piero de *Pazzi* s számos más főúr és egyházi személyiség gyűjteménye szolgálta a humanista törekvéseket. Kéziratai fényére s nagy számára mindezeket felülmultra Lorenzo il Magnifico de' *Medici* remek gyűjteménye, melyben a latin kódexek száma meghaladta a négyszázat.

Az olasz könyvtárak mellett szerző, bár csak röviden, megemlékezik a többi nemzetek hasonló gyűjteményeiről is. Első sorban a magyarországiakról, *Vitéz* János esztergomi érsek, *Csezmiczei* János pécsi és *Hasznos* György kalocsai püspökök gyűjteményeit emelve ki, míg Mátyás király budai könyvtáráról a fejezet végén alig négy, semmit mondó sorban végez. Azt hisszük nem csalódunk, ha e szüksézáú elbánás okát a Korvina kézíratainak filológiai szempontból csekély értékében keressük. Ugyancsak röviden, alig harmadfél oldalon végez *Sabbadini* az angol, francia és spanyol bibliofilekkel, nevük s néhány közismert adat felsorolásánál alig nyujtva egyebet.

Sabbadini munkája, ezen kissé elsietett utolsó fejezet daczára, nemcsak a filologia s kéziratisme eddigi eredményeinek igen alapos összefoglalása, hanem az új adatoknak is oly bőséges tárháza, hogy az bátran a renaissance-kor tanulmányozóinak nélkülözhetetlen segédkönyvei közé sorozható.

G. P.

Edmond La Touche Armstrong, M. A. LL. B.: *The book of the public library, museums and national gallery of Victoria. 1856—1906.* Melbourne, 1906. Ford. E. Son. 8°. 4, 135 l. 10 képmelléklettel.

A legifjabb világrész legvirágzóbb tartományának, az ausztráliai Victoria-államnak melbournei könyvtára s a vele kapcsolatos két múzeum és nemzeti képtár az idén ülte meg félszázados jubileumát. Edmond La Touche *Armstrong* főkönyvtáros ez évfordulót csinos kiadvánnyal tette emlékezetessé, melyben kronologikus sorrendben, évről-évre elmondja az intézet történetét, majd pedig az annak létesítésénél s vezetésénél kitűnt férfiak életrajzával szolgál. Számos kép, mely a vezető embereket, meg a könyvtár egykori s jelenlegi pompás, görögstilű épületét örökíti meg, tarkítja a csinos kiállítású kötetet, mely tipográfiai szempontból

becsületére válik az ausztráliai nyomdaiparnak. Azt hiszem, nem lesz érdektelen megismerni annak az intézménynek dióhéjba foglalt történetét, mely első sorban hatott oda, hogy az alig hatvan év előtt még angol fegyenczek számkivetési helyeül szolgáló Victoria-tartomány ma már a földgömb legműveltebb államai közé tartozik, hol a korcsmákat háttérbe szorító nyilvános olvasószobák — *György* Aladár szerint — a kulturpolitikusok győnyörűségei.

Kitől indult ki Victoria-államban a nyilvános könyvtár eszméje, az *Armstrong* szerint valószínűleg sohasem lesz minden kétséget kizáró módon megállapítható. Hugh Culling Eardley *Childers*, a fiatal kolónia kormányzóságának egyik tagja azt állítja, hogy ő keltette fel e gondolatot az akkori kormányzóban, *Latrobe* úrban, a ki, mint az irodalom kedvelője, lelkesedéssel karolta fel az eszmét. Az ő fáradozásának köszönhető, hogy 1853 január 20-án keresztül ment az a törvényjavaslat, mely a könyvtár-épület emelésére s alapbeszerzésekre 13.000 fontot irányzott elő. Ugyanez év július 20-án alakult meg az első könyvtár-bizottság, mely Justice *Barry*, később Sir Redmond *Barry* ügyvéddel, illetve bíróval, az élén öt tagból állt. A bizottság első ülésein a telekkérdéssel, az alapbeszerzések módozatainak megállapításával s az építkezési pályadíj kifizésével foglalkozott. A pályázatból, mely 1854. jan. 16-án dőlt el, Joseph *Reed* került ki győztesen s a könyvtár első, egyemeletes épülete, alig 8000 kötetnyi befogadóképességgel az ő tervei alapján épült. Az alapkövetétele a kormányzó közreműködésével, fényes ünnepség keretei között történt, 1854. júl. 3-án. Maga a könyvtár 1856. február 11-én adatott át a közhasználatnak s megnyitásakor 3846 kötetet tartalmazott. A könyvtár-bizottság által megállapított könyvtárszabályzat, mely még ma is érvényben van, a lehető legegyszerűbb s a képzelhető legliberálisabb. A könyvtár olvasótermét bármely 14-ik évét betöltött személy használhatja, még pedig minden belépőjegy vagy kezeség nélkül. A könyvtáron kívül nem kölcsönöztek ki könyveket s azok befirkálása, vagy megrongálása szigorúan tiltva volt. Az olvasóterem október 1-től április végéig d. e. 10 órától d. u. 4-ig, ezentúl pedig d. e. 9-től d. u. 5-ig állott nyitva; de miután az épületbe május vége felé a gázvilágítást is bevezették, az olvasótermet esti 9 óráig tartották nyitva. A könyvtár első alkalmazottja a portás volt, a kihez csakhamar egy írnok s a könyvtáros járult, az utóbbi 500 £ évi fizetéssel és lakbérrel javadalmazva. Két év múlva már felmerült egy alkönyvtáros alkalmaztatásának s az épület kibővítésének a szükségége; ez utóbbi célra 20.000 £-ot szavazott meg a parlament. Az épület kibővítését nemcsak a könyvtári anyag felgyülemlelése tette szükségessé, hanem annak a tervnek a megvalósítása is, hogy a könyvtár egyéb

múzeumi osztályokkal hozassék kapcsolatba. 1858-ban tartották meg az első könyvtári revíziót, melyen megállapították, hogy a liberális használati módozat daczára két és fél év alatt csupán 11 könyvet loptak el s három kötetet rongáltak meg, míg 41 kötet a nagy használat folytán rongálódott meg.

1859-ben a könyvtár-bizottság *Barry* elnök kezdesére nagyfontosságú újításra határozta el magát. Ekkor hozták be Ausztráliába azt az azóta »vándorkönyvtárak« czímen az egész civilizált világban elterjedt intézményt, mely mindmáig a victoriái könyvtárak egyik legfontosabb tényezője. Egyelőre 500 kötetet szereztek be, melyet 10 egyenlő részre osztva külön szekrényekben bocsátottak a környékbeli községek rendelkezésére. A bizottság a kölcsönvevő községekkel szemben kikötötte a gyűjtemények nyilvánosságát, az elhelyezésükre szolgáló épületek tűzkar elleni biztosítását, az anyagi felelősséget s a szállítási költségek fedezését. E feltételek elfogadtatván, 1860-ban bocsátattak útnak az első vándorkönyvtárak.

Időközben a már kibővített anyaintézet is rohamosan fejlődött. 1861-ben 22.000, 1862-ben 27.000 volt a katalogizált kötetek száma; 1864-ben nyílt meg a képtár s ezzel kapcsolatban a victoriái festők első kiállítása. 1865-ben a könyvtár állománya 38.000 darabra rugott. E szép szám azonban korántsem elégítette ki a könyvtár-bizottságot, mely a szaporulat fokozására a következő tervet eszelte ki: »Minden olyan angolországi nyomtatvány, melynek egy példányát a kiadó a melbournei könyvtárban letétbe helyezi, biztosítja részére Victoria-állam területére a kiadói jogokat, viszont a victoriái kiadók letétei a British Museumban a nagybritanniai szerzői jog megszerzésével járnak«. Sajnos ez az életrevaló terv sohasem valósulhatott meg s így a könyvtár gyarapodásában továbbra is a maga pénzügyi forrásaira, valamint az esetleges ajándékozók nagylelkűségére volt utalva. 1870-ben a könyvtári és múzeumi bizottság szélesebb alapokon újjá szerveztetvén, ismét átrevideálták a könyvanyagot s a 13 évi használat alatt felmerült összes hiány 182 kötetben állapítottatott meg, melyek javarésze tankönyv, vagy szépirodalmi mű volt. A könyvtár és vele kapcsolatos muzeális intézmények további történetében a főeseményeket az épület folytonos kibővítése s az anyag, meg kezelő személyzet tudatos szaporítása szolgáltatják. A könyvtári és múzeumi bizottság s a kormány közti hatásköri surlódások pedig több érdekes kanapépörrre vezettek, melyek közül kuriozusképen felemlítünk néhányat a legjellemzőbbek sorából.

Így 1871-ben egy *W. M. K. Vale* nevű képviselő az országgyűlésen tiltakozott az ellen, hogy a könyvtár bejáróját hat magán-czímer díszíti s azzal a javaslattal állott elő, hogy a kormány szüntesse be a fizetéseket mindaddig, míg ez az ország tekin-

télyét sértő állapot kellő orvoslásra nem talál. Sir Redmond Barry, az egyik czimer tulajdonosa, hosszú memorandumban tiltakozott e javaslat ellen, antik példákkal támogatva az első könyvtár-bizottság tagjainak azt a jogát, hogy czimerük alkalmazásával örökítsék meg a közintézmény létesítése körül kifejtett érdemeiket. Memorandumát úgy látszik az akkori bizottság is magáévá tette: legalább a hat kifogásolt czimer ma is ott díszlik az anya-épület bejárója felett. Barry emlékét különben a kortársaknál hálásabb utódok szemebetűnőbb módon is megörökítették: az újabban épített épületszárnyak egyikét róla nevezték el s a mi Nemzeti Múzeumunk főbejárójára emlékeztető új görög-stíli homlokzat előtt hatalmas bronz szobrot emeltek neki.

Egy másik érdekes, mert az angol-szász fajt kiválóan jellemző epizód 1883-ban játszódott le. A bizottság ez év áprilisában ugyanis elhatározta, hogy májustól kezdődőleg gyűjteményeit d. u. félkettőtől 5 óráig vasárnapokon is megnyitja a nagyközönség előtt s e látszólag ártatlan s alapjában üdvös intézkedésével valóságos porgháborút okozott. A lakosság két pártra szakadt s legott megalakította úgy a »Sunday liberation society«-t, mely a bizottság érdekében ülésezett, mint a »Sunday observance league«-t, a mely viszont hatalmas ellendemonstrációkat rendezett. A parlament a liga pártjára állott s július 4-iki határozatával beszüntette a vasárnapi nyitásokat, noha a látogatók száma egy-egy délután három és hatodfélezer közt váltakozott. A vasárnapi nyitás kérdése végleges megoldást csupán 1904-ben nyert, a mikor az ügy ismét a képviselőház elé került s keresztül is ment. Ez év óta úgy a múzeumi gyűjtemények, mint a könyvtár olvasóterme vasárnap d. u. 2-től 5-ig áll a közönség rendelkezésére.

Időközben a gyűjtemények, élükön a könyvtár-osztályal rohamosan fejlődtek tovább. Még 1873-ban külön olvasóterem nyílt meg az ujságok és térképek számára, 1892-ben pedig — egyelőre 6000 kötettel — külön kikölcsönző osztály létesült, melynek első, bár csonka, évi forgalma 31.000 kötetre rúgott, melynek használata 5000 személy közt oszlott meg. A kölcsönzőknek — egy erre a célra készült mutató segélyével — maguknak kell megállapítaniok, hogy a keresett művek nincsenek-e kézben s csak ezután állíthatják ki az e célra szolgáló kívánat-lapokat. A kikölcsönzés időtartama két hétben állapított meg s minden további napért 3 penny (30 fillér) büntetéspénz fizetendő. Fizetéses kölcsönzők saját szakállukra kapják ki a könyveket, míg az ingyenes olvasóknak két-két fizető tag jóállását kell megszerezniök.

E szerencsés újítás évével esik össze Victoria-állam pénzügyi politikájának gyökeres megváltozása, melynek folytán a szóban forgó közgyűjteményekkel szemben eddig tanúsított bőkezűséget, indokolatlan szűkkeblűség váltotta fel. A pénzmegtakarításra

való törekvés 1896-ban érte el tetőfokát, a mikor — a könyvtár megnyitása óta először — egy shillinget sem szavaztak meg új beszerzésekre s az összes vásárlás a folyóiratok s már előző megrendelések kifizetéséből állott. Miután ez a lehetetlen állapot már három éve tartott, a bizottság 1898-ban energikus fellépésével kivitte az évi javadalom felemelését, sőt a következő évben 7000 £-ot új építkezésekre is kieszközölt. Ez építkezéssel kapcsolatban újra felállították az azóta már vagy 20.000 kötetre rugó kölcsönkönyvtárt, még pedig az amerikai tizedes rendszer alapján. A könyvtár rohamos fejlődését azonban a néhány évig elhuzódó gazdasági pangás sem tudta hosszasabban megakadályozni: ötvenéves jubileumakor oly eredményekre tekinthet vissza, a melyekre méltán büszke lehet. Megnyitásakor, 1856-ban, a könyvtár állománya alig negyedfélezer kötetre rugott s egyemeletes épületkéje mintegy 45 m²-nyi területet foglalt el; jelenleg, 1906-ban, a kötetek száma meghaladja a negyedmilliót, míg a beépített terület két holdra emelkedett. Ez a jubileum legszebb monumentuma. Σ.

M. Pellechet: *Catalogue général des incunables des Bibliothèques publiques de France. Tome premier: Abano—Biblia. Tome deuxième: Biblia Pauperum—Commandements.* Paris, 1897—1905. Alphonse Picard et fils. 8-r. XVIII. 602; XVIII., 593. l.

Folyóiratunk régi tartozását rójuk le, a mikor *Pellechet* Mária kisasszonynak, a francia bibliografiai törekvések ez első női apostolának utolsó s részben posthumus munkáját, melynek első része még 1897-ben látott napvilágot, most, a második kötet megjelenése alkalmából, részletesen megismertetjük olvasóinkkal.

A szóbanforgó nagyszabású munka keletkezése a francia közoktatásügyi kormány azon, 1886-ban hozott, intézkedésével áll kapcsolatban, melylyel ez a francia nyilvános könyvtárak tulajdonában lévő ősnymtatványok általános jegyzékének kiadását határozta el. Ugyanez évben láttak napvilágot Léopold *Delisle*nek, az inkunabulum-katalogus létesítésére alakult bizottság elnökének az ősnymtatványjegyzék szerkesztése tárgyában kiadott utasításai is. A munkálat végrehajtásával nevezett bizottság az elnök javaslatára *Pellechet* kisasszonyt bizta meg, a ki ily irányú eddigi munkásságával teljesen bebizonyította erre a munkára való hivatottságát.

Marie-Louise Cathérine *Pellechet* első bibliografiai munkája 1883-ban jelent meg «Notes sur les livres liturgiques des diocèses d'Autun, Chalon et Mâcon» czímen, s nem csak a legkiválóbb szakértők, mint *Delisle*, *Picot* stb. dicséretét érdemelte ki vele, hanem a Concours des Antiquités Nationales-on 1885-ben első díjat is nyert. Ezt követte 1886-ban a dijoni könyvtár inku-